

מצווה קלה

מים ראשונים: דף זה משלים את הדף [מצוות שאדם דש בעקביו](#) עליו כבר הרחבנו בפרשה זו בשנה האחרת. שני הנושאים: מצוות שאדם דש בעקביו ומצווה קלה, משלימים זה את זה וכך גם שני הדפים הדנים בהם.

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוֹן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרָתֶם וְעִשְׂתֶּם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: (דברים ז יב).¹

מדרש תנחומא פרשת עקב סימן א

"והיה עקב" זה שאומר הכתוב: "לְמָה אֵיךָ בִּימֵי רַע עֶזְרָה עֲקֵבִי יִסְבְּנִי" (תהלים מט ו). יתברך שמו של הקב"ה שנתן תורה לישראל שיש בה תרי"ג מצוות ויש בהן קלות וחמורות. ומפני שיש בהן מצוות קלות שאין בני אדם משגיחין בהן, אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן, כלומר, שהן קלות.² לפיכך היה דוד מתיירא מיום הדין ואומר: רבש"ע, איני מתיירא מן מצוות החמורות שבתורה שהן חמורות. ממה אני מתיירא? מן מצוות הקלות. שמא עברתי על אחת מהן, אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה. ואתה אמרת: הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה. לכך אמר: למה אירא בימי רע וגוי.³

רמב"ן דברים פרק ז

וכתב רש"י אם המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון, ישמור לך השם הבטחתו. והזכיר הכתוב המשפטים, אולי יזהיר במשפטים הקלים כדיני ממונות שלא יבזו אותם.⁴

מסכת עבודה זרה דף ג עמוד א

... אמרו לפניו: רבש"ע, תנה לנו מראש ונעשנה, אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת? אלא אע"פ כן, מצווה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה ... ואמאי קרי ליה מצווה קלה? משום דלית ביה חסרון כ"ס. מיד כל אחד [ואחד] נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא.⁵

מסכת מנחות דף מד עמוד א

¹ ורש"י המוכר על הפסוק: "והיה עקב תשמעון - אם המצוות הקלות שאדם דש בעקביו תשמעון: ושמר ה' וגו' - ישמור לך הבטחתו", אפשר להבין את רש"י כך: אם על קיום המצוות הקלות שאדם דש בעקבו, יש הבטחה של שמירת הברית והחסד, צא ולמד מה שכתב של שומרי המצוות הקשות והחמורות. אך רוב מפרשי רש"י הבינו את דבריו קצת אחרת: אם תקפידו לא רק על המצוות החמורות, כי אם גם על הקלות, אותן שאנשים נוטים לזלזל בהן ולדוש בעקבם, אזי ישמור ה' לך את הברית ואת החסד. הדגש הוא על העשייה ועל שמירת הברית ולא על השכר. וכבר הרחבנו לדון, בפרשה זו בשנה האחרת, בנושא [מצוות שאדם דש בעקביו](#) ובמשמעות ביטוי זה וגלגולו לאורך דורות ודרשות. הפעם נבקש להתמקד בנושא של מצווה קלה גופא: מה היא מצווה קלה (וממילא מצווה חמורה)? האם זה עניין של מאמץ אנושי, שכר, או מהות (בעיני שמיא)? האם ניתן לפחות לתת דוגמאות אם לא הגדרה?

² נראה שמכאן לקח רש"י את פירושו, למרות שינוי הלשון מ"משליך" ל"דש תחת עקבו" (עליו עמדנו [בדברינו שם](#)). הפעם נבקש כאמור להתמקד בנושא של מצווה קלה בפן המהותי: מה היא מצווה קלה (וממילא מצווה חמורה)? האם ניתן בכלל לדבר על מצוות קלות וחמורות? האם נכון לשקול בפלס את מצוות התורה? האם לא זו בדיוק הסכנה עליה אומר דוד: "עֶזְרָה עֲקֵבִי יִסְבְּנִי"?

³ המדרש מביא את דברי חז"ל בפרקי אבות (פרק ב משנה א): "הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה" בלי ההמשך שם (והנימוק): "שאי אתה יודע מתן שכרם של מצוות". נראה שזו השמטה מכוונת ולא יד המעתיקים והמקצרים. המדרש מעלה סיבה הרבה יותר חזקה (בעינינו) לצורך להיזהר במצוות קלות והיא שבני אדם מזלזלים בהן, דשים אותן או משליכין אותם תחת עקביהם ולכן דווקא הן עשויות להצטבר ולקטרג עליהם ביום הדין. ועוד נחזור למשנה זו.

⁴ מה היא מצווה קלה? רמב"ן מציע - דיני ממונות. מדוע? אולי משום שיש בהם אומד דעת דיין, דיני ממונות בשלושה ושאנים מומחים. כל נזק או פגיעה ניתנים לתיקון ע"י פיצוי כספי בניגוד לדיני נפשות, איסורים ואישיות שלא ניתנים לכימות ולתיקון בכסף ואינם באומד הדיינים. ואולי בדיוק ההפך, משום שקל לעבור עליהם, בפרט בכלכלה ובחיים המודרניים שלנו בהם איסור "לא תגנוב" לא תמיד ברור. ראה ספרו של מאיר תמרי: כסף כשר. ואולי אלה שני צדדים של אותה מטבע. קל למעוד וקל, יחסית לתקן ולהשיב.

⁵ ראה שם דרשתם של ר' חנינא בר פפא או ר' שמלאי, הפותחת את מסכת עבודה זרה, איך לעתיד לבוא הקב"ה יושב וספר תורה בחיקו ודן את הגויים על שלא שמרו את התורה, ואף לא הניחו את ישראל לעסוק בה; עד שהקב"ה אומר: ניחא, אתן לכם מצווה קלה אחת ונראה איך תקיימוה. ולנו חשובה הדוגמא הנוספת של מצווה קלה: סוכה. מדוע סוכה היא מצווה קלה? הגמרא עצמה נותנת שם, אגב שטף הסוגיה, שתי סיבות: האחת, שאין בה חסרון כ"ס (אז בנו סוכות פשוטות מחומרים מצויים). והשנייה, (בעקפינו), בשל הדין שמצטער פטור מן הסוכה. ראה דברינו [וסוכה תהיה לצל](#). ואולי גם עצם השמחה בחג, העובדה שסוכה היא מצווה חביבה עושה אותה קלה. בפירוש המשנה לרמב"ם למסכת אבות שנראה להלן הוא מצייין גם את שמחת הרגל ולמידת לשון קודש כמצוות קלות.

תניא, א"ר נתן: אין לך כל מצוה קלה שכתובה בתורה, שאין מתן שכרה בעולם הזה. ולעולם הבא איני יודע כמה. צא ולמד ממצות ציצית.⁶

במדבר רבה כ כא

מעשה באדם אחד שאכל קיטניות ולא נטל ידיו וירד לשוק וידיו מטונפות מן הקיטניות. ראה אותו חברו, הלך ואמר לאשתו: אומר לך בעלך סימן שאכל עכשיו קיטניות, שגרי לו אותה טבעת. נתנה לו. אחר שעה בא בעלה אמר לה: היכן הטבעת? אמרה לו: בא פלוני בסימנים שלך ונתתה לו. נתמלא עליה חימה והרגה. לפיכך, כל שאינו נוטל ידיו לאחר המזון כהורג נפש. ולכך הזהיר הקב"ה את ישראל אפילו במצוה קלה: "כִּי לֹא דָבַר רַק הוּא מִקָּם כִּי הוּא חַיִּיכֶם" (דברים לב מז) - אפילו דבר מצוה שאתה רואה אותה ריקה וקלה, בה חיים ואריכות ימים.⁷

בראשית רבה כא ג

"אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע" (איוב כ ו)⁸ ... א"ר יהושע בר' חנינא ור"י ברבי סימון בשם ר' אלעזר: מלוא כל העולם כולו בראו. מן המזרח למערב, שנאמר: "אחור וקדם צרתני" (תהלים קלט ה), מן הצפון לדרום מניין? - "ולמקצה השמים ועד קצה השמים" (דברים ד לב). ומניין אף כחללו של עולם? תלמוד לומר: "ותשת עלי כפכה" (תהלים שם). "כגללו לנצח יאבד" (איוב שם), על שגלל מצוה קלה, נטרד מגן עדן, "רואיו יאמרו איו" - הן הוא האדם? כיון שטרדו התחיל מקונן עליו, ואומר: הן האדם היה כאחד ממנו" (בראשית ג כב).⁹

בראשית רבה סד ד

"עקב אשר שמע אברהם בקול" - ... ריש לקיש אמר: בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, מנין עקב שמע אברהם בקול בוראו.¹⁰ "וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי" - ר' יונתן משם ר' יוחנן אמר: אפילו הלכות עירובי חצרות היה אברהם יודע. "תורותי", שתי תורות שקיים, אפילו מצוה קלה שבעל פה.¹¹

⁶ הגמרא ממשיכה שם ומספרת על "אדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית", ו"הלך אצל זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה". וכשבא ועלה על המיטה וישב כנגדה "באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו" ונמנע מהעבירה. ראה הסיפור המלא שם (שנמצא גם בספרי במדבר פיסקא קטו) והשווה עם הסיפור על ר' אליעזר בן דורדיא, עבודה זרה יז ע"א. מה שמעין אותו הוא שמצוות ציצית נחשבת למצווה קלה! זו שנאמר עליה שהיא "שקולה כנגד כל המצוות" (ספרי זוטא במדבר פרק טו). ראה משנת רבי אליעזר פרשה יד עמוד 268 בה הנוסח "קצת" שונה: "ר' שמעון בן יוחי אומר: אל תהא מצות ציצית קלה בעיניך, שעתידין ישראל רואין כבוד גדול בציצית, מה שאין רואין במצות אחרות כמוה". זאת בדומה למצוות אחרות שנאמר עליהן "שבעיניך לא יהיו קלות. כגון מצות העומר (ויקרא רבה כח ו), מצוות צדקה (ויקרא רבה לד) ועוד. ומה נעשה עם התניא במנחות האומר בכ"ז שמצוות ציצית היא "מצווה קלה"? ראה פירוש רש"י שם: "ציצית - מצוה קלה עשה בעלמא". ופירוש מהרש"א שם: "קרי ליה למצות ציצית מצוה קלה לגבי מצות חמורות דעונשן מיתות ב"ד וכתר בלאוין ובעשין כגון פסח ומילה". ועוד נחזור לעניין של הבדל בין מצוות לא תעשה ועשה.

⁷ ראה שם גם על מים ראשונים, הסיפור על יהודי שבשעת הגזרה האכיל את חברו היהודי בשר חזיר משום שראה שאיננו נוטל ידיים לפני הסעודה. מצוות נטילת ידיים שלפני הסעודה ומים אחרונים, שניהם מדרבנן. עוד מצוות קלות שמצאנו: עמידה לפני זקן (מדרש תנאים לדברים פרק א), מצוות הרמת הדשן (פירוש רבינו בחיי ויקרא ו ג) וכאמור שמחת הרגל ודיבור בלשון הקודש (רמב"ם).

⁸ הוא דורש את צמד הפסוקים ו-ז באיוב פרק כ: "אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע: כגללו לנצח יאבד ראי יאמרו איו".

⁹ ראה גם תנחומא שמיני סימן ב: "כשבא הקב"ה את עולמו היתה שמחה גדולה לפניו שנאמר (תהלים קד) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו. וכן הוא אומר (בראשית א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ללמדך שהיה הקב"ה מתגאה ומשתבח במעשיו מאד וציווה לאדם הראשון מצוה קלה ולא קיימה. מיד נתן לו אפופסין שנאמר: כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וכביכול לא המתין בשמחתו ואמר לא בראתי את הכל אלא בשביל אדם ועכשיו הוא מת מה הנאה יש לי". וכן הוא במדרשים רבים המשווים את חטאו של אדם הראשון שלא יכל לקיים "מצווה קלה" אחת עם, למשל, חטאם של משה ואהרון (שבת נה ע"ב), עם רצונו של משה לא למות (דברים רבה ואתחנן), עם הימנעותו של יוסף מחטא (בראשית רבה וישב), עם מוטיב מתן שכרן לצדיקים לעתיד לבוא (מסכת שמחות ספר חיבוט הקבר פרק א) ועוד. אך מה היא המצווה הקלה שעליה עבר אדם הראשון? האם משום שהיה מוקף בכל טוב שבעולם, יכול היה ליהנות מכל מנעמי גן עדן, ורק עץ אחד נאסר עליו ובו חטא? אולי משום שכל מה שנדרש לעשות הוא לא להתפתות? מאידך, הרי הוא עדיין לא היה "יודע טוב ורע", הרי לא היה לו כח הבחירה! בכך באנו לנושא כבוד וגדול שאולי נזכה פעם לכתוב עליו בפרשת בראשית: "לדעת טוב ורע". וראה גם הסיום המפתיע של המדרש מהפסוק: "הן האדם היה כאחד ממנו"!

¹⁰ שאברהם חי 175 שנה, מתוכה 172 כמניין עקב בהכרת ה'. ומכאן שבגיל 3 הכיר את בוראו. והרי לנו קשר יפה לפרשת עקב.

¹¹ ראה מקבילה במסכת יומא כח ע"ב: "קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר: תורותי - אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה". תקנות חכמים, דברי סופרים, הם המצוות הקלות (עירובי חצרות ותבשילים נבחרו לייצג אותן אולי משום שהאיסור הוא מדרבנן) ומוגדרות כאן כתורה שבע"פ! באופן הפוך מאברהם, ירבעם בן נבט שהרבה לחטוא ועתידי ליתן את הדין לא רק על העבירות החמורות שעבר, כי אם גם על הקלות. אין דין "קיים ליה בדבריה מיניה" בחשבון המוסרי, עבירה חמורה אינה פוטר את הקלה. ראה דברי הרמב"ם באגרת השמד (בסופה): "וצריך מי שעבר עליו זה השמד להתנהג באלה העניינים שאני מציע: שישים בין עינו לעשות ולקיים מן המצוות מה שהוא יכול. ואם אירע לו שעבר הרבה או שחילל שבת - לא יטלטל מה שאינו מותר לטלטלו ולא יאמר: מה שעברתי עליו גדול יותר ... אלא יזהר בכל מה שהוא יכול ... שצריך האדם לידע עיקר מעיקרי הדת: שירבעם בן נבט והדומים לו - נפרעים ממנו על מעשה העגל ועל ביטול עירובי תבשילים .. שלא יאמר אדם: קיים ליה בדבריה מיניה ... אלא בדיני

מסכת עירובין דף כא עמוד ב

אמר ליה רב חסדא להווא מדרבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה: ¹² מי שמיע לך "חדשים גם ישנים" מהו? אמר ליה: אלו מצות קלות ואלו מצות חמורות. אמר ליה: וכי תורה פעמים פעמים ניתנה? אלא: הללו מדברי תורה, והללו מדברי סופרים. ¹³

מסכת אבות

פרק ב משנה א: רבי אומר: איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה. ¹⁴

פרק ד משנה ב: בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ¹⁵

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ב משנה א

אחר כך אמר שראוי להיזהר במצוה שייחשב בה שהיא קלה, כגון שמחת הרגל ולמידת לשון קודש, ובמצוה שהתבארה חומרתה, כמו מילה וציצית ושחיטת פסח. ושם סיבת זה, שאין אתה יודע מתן שכרן, ובאור זה הענין כמו שאספר, וזה, שהתורה כולה - ממנה מצוות עשה ומצוות לא תעשה. אמנם מצוות לא תעשה, הנה ביאר הכתוב העונש על כל אחת מהן, מלבד המעט, וחייב בקצתן מיתות, ובקצתן כרת, ומיתה בידי שמים, ומלקות, וידענו מן העונשים מצוות לא תעשה כולן, מה מהן איסורו חמור ומה מהן למטה מזה, והן שמונה מדרגות: המדרגה הראשונה, והיא החמורה שבהן - הם הדברים אשר חייב בהם סקילה. והמדרגה שלמטה מזו - מחוייבי שריפה. והשלישית - מחוייבי הרג. והרביעית - מחוייבי חנק. והחמישית - מחוייבי כרת. והששית -

אדם בעולם הזה וכו'". ובאגרת תימן חוזר הרמב"ם על דברים אלה: "ולא יעלה על הדעת שבהיותו עושה החמורות, שלא ייענש על הקלות ... ירבעם בן נבט שחיק עצמות, ייענש על העגלים שחטא בהם והחטיא את בני ישראל, וכמו כן ייענש על שביטל מצוות סוכה בסוכות". ענין סוכות נזכר במקרא בכך שירבעם העביר את חודש החגים מתשרי לחשוון (מלכים א פרק יב), אבל לנו נקשר הדבר במצוות סוכות שראינו שבעיני חז"ל היא "מצווה קלה", שהרי חגים אחרים בחודש תשרי ומכולם לא הזכיר הרמב"ם, אלא את חג הסוכות!

¹² עוד על "מסדרי אגדות" שעמדו לפני ראש הישיבה וציטטו לפניו אגדות (בדומה למסדרי משניות ומתרגמים שעמדו לפניו וסייעו בהעברת הדרשה), ראה ברכות י ע"א, יומא לח ע"ב, סוכה נג ע"א; ולא מצאנו אזכור לתפקיד זה, בתלמוד הירושלמי (ובמדרשי הלכה ואגדה), אבל מצאנו שם את הביטוי "בעל אגדה", שפירושו מי שהתמחה במדרשים ובאגדות, לא בהכרח תפקיד מוגדר.

¹³ מסדר האגדה שלפני רב חסדא הציע פירוש לפסוק "חדשים גם ישנים" המבחין בין מצוות קלות (חדשים) וחמורות (ישנים). רב חסדא מתקומם נגד הרעיון ש"מצוות קלות ניתנו בנפרד ממצוות חמורות" (שטיינזלץ) ומציע במקום זאת את ההבחנה בין "ישנים" שהם ציווי התורה ובין "חדשים" שהם מצוות מדברי סופרים, כגון פורים, חנוכה, שניות לעריות, שניות בטומאה, כתובת אשה ושחיטת עוף (לשיטת מסוימות), ועוד. אבל לפי מה שראינו בבראשית רבה, מסכת יומא ובדברי הרמב"ם לעיל, היא הנוטת, שדברי סופרים הם "מצווה קלה" ולפיכך "צריכים חיזוק" (תענית יז ע"ב, ראש השנה יט ע"א). ראה גם פירוש מהרש"א על הגמרא בעירובין שמסביר את דבריו של מסדר האגדה וקושר אותם לתהליך הודעת המצוות לגר שמתגייר (יבמות מז ע"א). ואלה דבריו: "... נראה לפרש קלות וחמורות כמו ומודיעין לו קלות וחמורות ... דהיינו קלות שבחמורות כמו איסור תחום בשבת ואיסור ייחוד בעריות ... והיינו חדשים הם הקלות והישנים הם החמורות. דודאי איסורי דשבת ועריות גופייהו נתנו מקודם ואחר כך נתנו איסור תחום ואיסור ייחוד". ולפי זה לא ברור מה הכעיס את רב חסדא ובמה פירושו שונה כל כך מפירוש מסדר האגדה שלפניו.

¹⁴ נחזור למשנה שנזכרה כבר במדרש תנחומא בו פתחנו וננסה להבינה. האם היא עורכת חשבון פשוט (שאינך יודע את החשבון, ראה השתייה לכאורה בין "שאינך יודע מתן שכרן של מצות" ובין "והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה", אז לחשב או לא לחשב). האם המשנה מתווה כאן דרך חינוכית, או אולי מכוונת לדבר מהותי יותר.

¹⁵ את החיבור למשנת בן עזאי אנו חייבים לפירוש רבינו יונה על אבות פרק ד אשר אומר: "בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה - כבר אמרו טעם בזה הדבר בפרק שני לפי שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות. ועתה בן עזאי הוסיף טעם אחר ואמר הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה מכח הטבע ... כי בעשות האדם מצוה קטנה פעם אחת הוא מתקרב את השם ומרגיל את רוחו לעבודתו ... וכי יעשה שניה ושלישי ... יעשנה מהרה כי כבר הרגל שולט עליו". דבר גורר דבר והחשבון האמיתי הוא דרך החיים הכוללת בה האדם בוחר ללכת ולפיכך, דווקא מצווה קלה שקל להתחיל איתה, עדיפה. מוטיב זה מצאנו במספר מקומות. ראה במדבר רבה י ח: "לא תקרבו לדבר המביא לדבר עבירה. לא תקרבו הרחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור, שכך אמרו חכמים הרחק מחטא הקל שמה יביאך לידי חמור, הוי רץ למצוה קלה שתביאך לחמורה". ובספרי דברים פיסקא קפז: "כי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו, מיכן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה. עבר על ואהבת לרעך כמוך, סופו לעבור על: לא תקום ולא תטור (ויקרא יט יח), ועל: לא תשנא את אחיך (שם שם יז), ועל: וחי אחיך עמך (שם כה לו), עד שיבוא לידי שפיכות דמים. לכך נאמר: כי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו". וראה עוד אבות דרבי נתן נוסח א פרק ב שהמצוות הקלות מהן הכל מתחיל, הן דברים שבצנעה שבינו לבין עצמו ובינו לבנינה: "לפיכך אמרו חכמים הרחק מחטא הקל שמה יביאך לחטא חמור הוי רץ למצוה קלה שביאך למצוה רבה: הרי הוא אומר בטנך ערימת חטים סוגה בשושנים (שיר השירים ז ג) ... אלו מצוות קלות הרכות סוגה בשושנים בזמן שישאל עושיין אותן היו מביאין אותם לחיי העולם הבא. הא כיצד? אשתו נדה עמו בביתו, רצה משמש רצה אינו משמש. וכי אדם רואהו או אדם יודע בו שיאמר לו כלום? הא אינו מתירא אלא ממי שפוקד אותן על הנדה. ראה קרי, רצה טובל רצה אינו טובל. וכי אדם רואהו או אדם יודע שיאמר לו כלום? הא אינו מתירא אלא ממי שפוקד על הטבילה. וכן אתה אומר בחלה וכן אתה אומר בראשית הגז. אלו מצוות קלות הרכות כשושנים שבזמן שישאל עושיין אותן מביאות אותם לחיי העולם הבא".

מחוייבי מיתה בידי שמים. והשביעית - מחוייבי מלקות. והשמינית - לאוין שאין לוקין עליהן. ומאלה המדרגות נדע גודל החטא וקוטנו. אבל מצוות עשה - לא נתבאר שכר כל אחת מהן מהו אצל ה', עד שנדע מה מהן יותר חשוב ומה מהן למטה מזה, אלא ציוה לעשות מעשה פלוני ופלוני, ולא ייודע שכר איזה משניהם יותר גדול אצל ה', ולפיכך ראוי להשתדל בכולן. ומפני זה העיקר אמרו: "העוסק במצוה פטור מן המצוה", מבלי הקשה בין המצוה אשר הוא עוסק בעשייתה והאחרת אשר תחלוף ממנו. ולזה גם כן אמרו: "אין מעבירין על המצוות", רצונו לומר: אם הזדמן לך מעשה מצוה, אל תעבור ממנו ותניחנו כדי לעשות מצוה אחרת.

רמב"ן שמות פרק יג

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה, שכולן חמודות וחביבות מאד. שבכל שעה אדם מודה בהן לאלהיו. וכוונת כל המצוות שנאמין באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה. שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים, מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו. וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו.¹⁶

מסכת סנהדרין דף עד עמוד א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוודא: נימנו וגמרו בעלית בית נתזה בלוד: כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים. כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו שלא בשעת השמד, לא אמרו אלא בצניעא, אבל בפרהסיא - אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור. - מאי מצוה קלה? - אמר רבא בר יצחק אמר רב: אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא.¹⁷

דברים רבה ו ב

זהו שאמר הכתוב: "אַרְחַ חַיִּים פֶּן תִּפְּלֹס נְעוּ מִעֲגֻלְתֶּיךָ לֹא תִדְעֶ" (משלי ה' ו) ... אמר רבי אבא בר כהנא: אמר הקב"ה: לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה ... לא תהא אומר: הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל וזו מצוה קלה איני עושה אותה. מה עשה הקב"ה? לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצוה ומצוה, כדי שיעשו כל המצוות בתום.¹⁸ מניין? שנאמר: "נעו מעגלותיה לא תדע". למה הדבר דומה? למלך ששכר לו פועלים והכניס אותן לתוך פרדסו. סתם ולא גילה להן מהו שכרו של פרדס, שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכל אחד ואחד, אמר לו: תחת איזה אילן עשית? א"ל: תחת זה. א"ל: פלפל הוא שכרו זהוב אחד. קרא לאחר, אמר לו: תחת איזה אילן עשית? א"ל: תחת זה. אמר לו: שכרו חצי זהוב, פרח לבן הוא. קרא לאחר, א"ל: תחת איזה אילן עשית? א"ל: תחת זה. א"ל: זית הוא, שכרו מאתים זוז. אמרו לו: לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה, כדי שנעשה תחתיו? אמר להם המלך: אילו הודעתי אתכם, היאך היה כל פרדסי נעשה? כך לא גילה הקב"ה מתן שכרו של מצוות, חוץ משתי מצוות: החמורה שבחמורות והקלה שבקלות. כיבוד אב ואם חמורה שבחמורות ומתן שכרה אריכות

¹⁶ בלשון פיוטית ומליצית מגדיר רמב"ן קו מהותי ברור: במבט "כלפי שמיא" וכוונת יצירת העולם ומטרתו, כל המצוות הן מהות אחת של ידיעת האל והודיה לו. במקומות אחרים, כגון בפירושו למצוות שנצטוו במרה, מדגיש רמב"ן את החלוקה לסוגי מצוות: מדיניות, שכליות, שמעיות, ואיפה מצוות בני נח שגם משותפות לאומות העולם? אבל במהות הפנימית כל המצוות שוות, "כולן חמודות וחביבות מאד", כולן חפץ ה' בתחתונים ולפיכך: "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה". ורבינו בחיי, בפירושו לבראשית כו ה, מחזיר אותנו לאברהם אבינו ולריבוי התורות, החוקים והמצוות שקיים ומציע הגדרה חדשה למצוות קלות: "וזהו שאמר: מצותי חוקותי ותורותי, כי לג' חלקים יתחלקו תרי"ג מצוות, והם: מצוות קלות מקובלות הנקראות "עדות", והמצוות שהן גזרת המלך ואין לנו בהם טעם והם נקראים "חקים", והמצוות המושכלות הנקראות "משפטים".

¹⁷ "שרוך הנעל - שאם דרך הנכרים לקשור כך ודרך ישראל בענין אחר ... אפילו שנוי זה שאין כאן מצוה אלא מנהג בעלמא יקדש את השם בפני חביריו ישראל" (רש"י שם). ובמקבילה בירושלמי סנהדרין פרק ג הלכה ה: "אבל ברבים אפילו על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולוליינוס אחיו שנתנו להן מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן". במצב של קידוש השם, כל המצוות שוות.

¹⁸ ובמקבילה (מקור) בירושלמי פאה פרק א הלכה א: "טיטל הקב"ה מתן שכרו של עושי מצוות כדי שיהו עושיין אותן באמונה".

ימים, שנאמר: "כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך" (שמות כ יב).¹⁹ והקלה שבקלות, שילוח הקן,²⁰ ומהו שכרה? אריכות ימים, שנאמר: "שלח תשלח את האם ... למען ייטב לך והארכת ימים". הוי: "כי יקרא קן צפור לפניך".²¹

שבת שלום
מחלקי המים

¹⁹ ובירושלמי הנ"ל יש דעה שכיבוד אב ואם הוא בעצם החזרת טובה ופריעת חוב של הבן לאביו ואמו: "אמר רבי אבון ומה אם דבר שהוא פריעת החוב כתיב בו למען ייטב לך ולמען יאריכון ימך, דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כל שכן" ור' לוי חולק שם ואומר: "והוא דרבה מנה, גדול הוא דבר שהוא בפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב".

²⁰ ראה המשנה החותמת את מסכת חולין (פרק יב משנה ה, ובגמרא קמב ע"א) ששילוח הקן היא מצווה קלה "כאיסר": "לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטהר את המצורע. ומה אם מצוה קלה שהיא כאיסר אמרה תורה: למען ייטב לך והארכת ימים, קל וחומר על מצות חמורות שבתורה". איסר הוא מטבע מארד או נחושת שערכו הלך ופחת ובזמן בעל המדרש היה כנראה נמוך ביותר. ראה הערך [אס \(מטבע רומי\)](#) בויקיפדיה. ומצאנו גם במדרשים משל כ"פתילה באיסר" (שיר השירים רבה א ח). ואולי הקלות של מצוות שילוח הקן מקורה בכך שבעצם אין זו מצווה "חיובית" שצריך לחזור ולהדר אחריה, אלא רק "כי יקרא" וגם אז, אולי עדיף בכלל להשאיר את האם רובצת על האפרוחים או על הביצים ולא לגעת בה כלל. להמשיך לטייל וליהנות מהטבע בלי להתערב בו, בלי לקלקל. בעניין זה יש אכן מחלוקת הלכתית, עליה עמדנו בקצרה בדברינו [על מידות, גזירות וטעמי המצוות](#) בפרשת כי תצא.

²¹ הדרשן עומד בפרשת כי תצא (הבעל"ט) ועיקר מגמתו היא לסיים בפרשת השבוע ולהדגיש את חשיבותה של מצוות שילוח הקן, כדגם למצווה קלה שיש להיות זהירים בה כבחמורה. אבל לעניינינו, במקום לסכם ולסגור, חוזר וניעור הנושא של מצוות קלות במלוא עוצמתו. המלך שולח את הפועלים לעבד את כל שדהו ולא להבחין בין פלפל, פרח לבן וזית, כל השדה חשוב כפי שניסח זאת רמב"ן. אבל ברגע חלוקת השכר מסתבר שהפערים הם אחד לארבע מאות (אם לא יותר). בדומה לכל המקורות שהבאנו, גם מדרש זה מסכים שיש מצוות קלות ויש חמורות. התורה ודאי שאיננה פועלת כנגד ההיגיון האנושי הפשוט המכיר בעיקר ותפל ובמבחן ערכים. אבל אתה אינך יודע את שכרם, אולי בקושי את הפסד שכרם, ובוודאי לא את מהותן הפנימית של המצוות הקלות והחמורות. עליך לקיים את כולן, דווקא מתוך ידיעה שמהם קלות ומהן חמורות. ועל הכל גובר הפן החינוכי של התורה ותיקון המידות. חינוך בפן המעשי של מעשה גורר מעשה וחינוך בצד העקרוני של קיום גם מתוך פרדוקס ואי יכולת להבין דברים עד סופם. שהרי באמת, לא נתנו תשובה.